

ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Attitude) และการปฏิบัติตน (Practice) ของแรงงานข้ามชาติ ต่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในจังหวัดภูเก็ต ปี 2565

Knowledge, Attitude and Practice of Migrant Workers on the Coronavirus
Disease 2019 Situation in Phuket, Year 2022

ธัชกร ใจผูก¹, เตือนใจ นุชเทียน², สุกัญญา โชตนะพันธ์³, สรรค์วิทย์ เอียบจุ่น⁴,
¹สถาบันเวชศาสตร์ป้องกันศึกษา, ²กองโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์,
³สถาบันป้องกันควบคุมโรคเขตเมือง, ⁴Institute of Urban Environment,
Chinese Academy of Sciences

Thachcharit Jaiphook¹, Tuenjai Nuchtean², Suthat Chottanapund³, Sanwit labchoon⁴,
¹Institute of Preventive Medicine, ²Division of AIDS and STIs,
³Institute for Urban Disease Control and Prevention, ⁴Institute of Urban Environment,
Chinese Academy of Sciences

Received 2022 Oct 12, Revised 2022 Dec 19, Accepted 2022 Dec 19

DOI:

บทคัดย่อ

ปัญหาสุขภาพในกลุ่มแรงงานข้ามชาติเป็นหนึ่งในปัญหาของประเทศไทย โดยเฉพาะด้านโรคติดต่อ อาทิเช่น โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่มีการแพร่ระบาดอยู่ในปัจจุบัน การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ด้านความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติตนของแรงงานข้ามชาติต่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นการศึกษาเชิงสำรวจร่วมกับการสังเกต เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามด้านความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติตนต่อโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสมัครใจ (Volunteer Sampling) จำนวน 555 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 555 คน เพศหญิง 291 คน (52.4%) และเพศชาย 261 คน (47%) ไม่ระบุเพศ 3 คน (0.5%) อายุเฉลี่ย 34.46 ปี เมื่อสอบถามด้านความรู้ (Knowledge) พบว่ามีความรู้ความเข้าใจมากที่สุดในเรื่องการแยกผู้ติดเชื้อ COVID-19 เป็นวิธีที่ได้ประสิทธิภาพ ที่มีผลต่อการลดการแพร่กระจายของเชื้อไวรัส ตอบถูกมากที่สุดร้อยละ 86.5 ด้านทักษะ (Attitude) พบว่า มีทัศนคติมากที่สุดในเรื่องที่ว่าทุกคนต้องล้างมือด้วยสบู่และน้ำเป็นเวลา 20 วินาทีหลังจากอยู่ในที่

สาธารณสุข ตอบถูกมากที่สุดถึงร้อยละ 90 ส่วนด้านการปฏิบัติ (Practice) พบว่า การสวมหน้ากากอนามัย เพื่อลดการแพร่ระบาดของโรค COVID-19 ตอบถูกมากที่สุดถึงร้อยละ 92.1 นอกจากนี้ยังพบว่ามีเพียงร้อยละ 43.8 ที่ตอบว่าเคยกักตัว (แยกตัวหรือกักตัว) เนื่องจากติดเชื้อ COVID-19

จากการศึกษาครั้งนี้มีข้อสรุปที่สำคัญคือ แรงงานข้ามชาติมีความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติตน ต่อโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อยู่ในระดับดี และสามารถนำข้อมูลจากการศึกษามาปรับใช้เพื่อสนับสนุน ให้แรงงานข้ามชาติสามารถดูแลรักษาสุขภาพและป้องกันตนเองจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้

คำสำคัญ: แรงงานข้ามชาติ, โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019, การป้องกันโรค

Abstract

Health problems among migrant workers are one of Thailand's problems. Especially in communicable diseases such as coronavirus disease 2019, with the current epidemic. This study aimed to study the knowledge, attitudes, and practices of migrant workers in the coronavirus disease 2019 situation. It was a survey study with an observation study. Collected data by questionnaire about knowledge, attitudes, and practice regarding the coronavirus disease 2019. A volunteer sampling method of 555 participants Data was analyzed by percentage, mean, and standard deviation.

The results, a total of 555 respondents, were female 291 (52.4%), males 261 (47%) and unspecified 3 (0.5%), mean age of 34.46 years. On knowledge part, they understood most that isolating coronavirus disease 2019 infected people was an effective method for reducing virus spread (86.5%). On attitude part, their most answer was everyone had to wash their hands with soap and water for 20 seconds after being in public (90%). On practice part, migrants practiced most on wearing a mask to reduce the spread of coronavirus disease 2019 (92.1%). In addition, only 43.8% admitted that they had been isolate due to coronavirus disease 2019 infection.

In conclusion, migrant workers have knowledge, attitude and practices toward coronavirus disease 2019 on a good level. Moreover, the data from the study can be applied to support migrant workers for taking care of their health and protect themselves from the coronavirus disease 2019.

Keywords: migrant workers, coronavirus disease 2019, disease prevention

หลักการและเหตุผล

ปัญหาสุขภาพของแรงงานข้ามชาติเป็นหนึ่งในปัญหาที่สำคัญของโลก มากกว่า 272 ล้านคนหรือคิดเป็น 3.4 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนประชากรโลกที่อาศัยอยู่นอกประเทศของตน และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ⁽¹⁾ ในประเทศไทย พบว่ามีแรงงานข้ามชาติประมาณ 4.9 ล้านคน⁽²⁾ โดยส่วนใหญ่แล้วมาจากประเทศเพื่อนบ้าน กัมพูชา ลาว และพม่า ตามลำดับ ทั้งนี้ มีเพียง 64 เปอร์เซ็นต์ของแรงงานข้ามชาติที่ลงทะเบียนในโครงการประกันสุขภาพของรัฐ นอกนั้นเป็นแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาผิดกฎหมายซึ่งไม่มีเอกสารและไม่มีข้อมูลปรากฏในฐานข้อมูล ส่งผลให้การเฝ้าระวังด้านสุขภาพหรือรวบรวมข้อมูลสุขภาพเพื่อการจัดการด้านสุขภาพในกลุ่มนี้จึงเป็นเรื่องที่ทำหายมาก โดยเฉพาะโรคติดต่อ 5 โรคที่ควบคุมได้ในกลุ่มประชากรไทย ได้แก่ วัณโรคปอด ซิฟิลิส โรคเรื้อน มาลาเรียและเท้าช้าง ในอดีตมีโรคติดต่อหลายโรคที่เกิดจากในกลุ่มแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย เช่น การแพร่กระจายโรค HIV/AIDS ในปี 2553 และมีการติดเชื้อโรคมาลาเรีย เป็นจำนวน 31 เปอร์เซ็นต์ของแรงงานข้ามชาติในปี 2551⁽³⁾ โดยในทางพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีแรงงานข้ามชาติชาวพม่าอยู่อย่างหนาแน่น ซึ่งมีปัญหาด้านสุขภาพมากมาย

ในช่วงปีพ.ศ. 2563 เป็นต้นมา ทั่วโลกได้ประสบปัญหาภัยการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และยังพบการระบาดอยู่จนถึง ณ ปัจจุบัน สำหรับในประเทศไทยสถานการณ์โรค

ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2564 มีผู้ป่วยติดเชื้อสะสมทั้งหมด 4,608,336 คน (ข้อมูลจากกรมควบคุมโรค ณ วันที่ 23 สิงหาคม 2565) สำหรับในพื้นที่จังหวัดภูเก็ตมีประชากรทั้งหมด 539,183 คน h คน ซึ่งพบว่าผู้ติดเชื้อชาวไทยมีจำนวนมากกว่าผู้ติดเชื้อชาวต่างชาติ จำนวนผู้ติดเชื้อต่อประชากรล้านคน คิดเป็น 135,861.11 คน และจำนวนผู้เสียชีวิตต่อประชากรล้านคน คิดเป็น 537.85 คน (4)จากรายงานสถานการณ์แรงงานจังหวัดภูเก็ต ไตรมาสที่ 1 ปี 2564 (มกราคม - มีนาคม) จังหวัดภูเก็ตมีแรงงานข้ามชาติที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลือทั้งสิ้นจำนวน 72,966 คน เป็นแรงงานชาติเข้าเมืองถูกกฎหมาย จำนวน 63,036 คน เป็นประเภทนำเข้า MOU มากที่สุดจำนวน 55,016 (ร้อยละ 87.28) รองลงมาเป็นแรงงานข้ามชาติแบบชั่วคราวทั่วไปจำนวน 7,681 คน (ร้อยละ 12.19) และส่งเสริมการลงทุน (BOI) จำนวน 250 คน (ร้อยละ 0.40) ซึ่งจากการประชุมศูนย์ปฏิบัติการภูเก็ตแซนด์บ็อกซ์ ตำรวจภูธรจังหวัดภูเก็ต เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2564 รายงานว่า พบการระบาดเป็นกลุ่มก้อนทั้งในแคมป์คนงานก่อสร้าง แรงงานประมง และตลาดสดกระจายทั่วทั้งจังหวัด โดยเฉพาะในเขตอำเภอเมืองภูเก็ต ซึ่งพบการแพร่ระบาดค่อนข้างมาก เนื่องจากมีแรงงานอยู่เป็นจำนวนมาก⁽⁵⁾ ถึงแม้ว่าจะมีการวางมาตรการป้องกันแล้วระดับหนึ่ง แต่ยังพบการเดินทางไปมาหาสู่กันในกลุ่มแรงงานที่เข้าบ้านพักอาศัยกันเอง และเป็นกลุ่มค่อนข้างใหญ่ ซึ่งก่อนหน้านี้จังหวัดภูเก็ตได้มีมาตรการต่าง ๆ เกี่ยวกับการ

ป้องกันการแพร่ระบาดในกลุ่มแรงงานข้ามชาติไปแล้ว สำหรับพื้นที่ที่มีปัญหามากที่สุดคือพื้นที่อำเภอเมืองภูเก็ตส่วนใหญ่จะอยู่กันแออัดและมีชุมชนล้อมรอบ เช่น องค์การสะพานปลา ตามสถิติแรงงานข้ามชาติในจังหวัดภูเก็ต แรงงานข้ามชาติจำนวน 72,966 คน⁽⁶⁾ ได้ทำงานในพื้นที่แห่งนี้

จะเห็นได้ว่าการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติเป็นจำนวนมาก แม้จะมีมาตรการป้องกันเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อป้องกันการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สำหรับประชาชนทั่วไปตามหลัก DMHTT กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข เช่น การเว้นระยะห่าง การสวมหน้ากากอนามัย การหมั่นล้างมือ เป็นต้น เพื่อให้เกิดทัศนคติที่ดีและเกิดพฤติกรรมการปฏิบัติตัวให้ถูกต้อง แต่เนื่องด้วยจำนวนแรงงานข้ามชาติที่มีมากและมีความแออัดในการอยู่อาศัย ทำให้การควบคุมการระบาดเป็นไปด้วยความยากลำบาก ทำให้อาจจะเข้าไม่ถึงมาตรการตรวจหาเชื้อหรือการได้รับวัคซีนป้องกันโรค ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะการสำรวจด้านความรู้ (Knowledge) ทัศนคติ (Attitude) และการปฏิบัติตน (Practice) ของแรงงานข้ามชาติต่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในจังหวัดภูเก็ต ปี 2565 ซึ่งจะช่วยให้ทราบระดับความรู้ ทัศนคติและพฤติกรรมของกลุ่มแรงงานข้ามชาติ ตลอดจนสามารถนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผนการเฝ้าระวัง ป้องกันควบคุมการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของกลุ่มแรงงานข้ามชาติในพื้นที่จังหวัดภูเก็ตต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจระดับความรู้ (Knowledge) ทัศนคติ (Attitude) และการปฏิบัติตน (Practice) ต่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในแรงงานข้ามชาติ

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน

รูปแบบการศึกษา

เป็นการศึกษาเชิงสำรวจร่วมกับการสังเกตการณ์หาระดับความรู้ (Knowledge) ทัศนคติ (Attitude) และการปฏิบัติตน (Practice) ต่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูล จำนวน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง จำนวน 427 คน อำเภอกลาง จำนวน 59 คนและอำเภอกะทู้ จำนวน 69 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง โรงงานอุตสาหกรรม ค้าขาย และงานภาคบริการ อื่นๆ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร และบริการท่องเที่ยว เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการสนับสนุนให้แรงงานข้ามชาติที่ทำแบบสอบถามสามารถดูแลสุขภาพและป้องกันตนเองจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้ในอนาคต

ประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ คือ แรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานในพื้นที่จังหวัดภูเก็ต 3 สัญชาติ ได้แก่ สัญชาติพม่า กัมพูชา และลาว

ขนาดตัวอย่าง

คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตร $n = Z^2 P(1-P)/d^2$ ในอัตราส่วนสูงสุด 0.5 โดย $P = 0.05$ และ $d = 0.05$ ดังนั้นจำนวนต่ำที่สุดของกลุ่มตัวอย่างจะเป็น 384 คน และเมื่อ 5 เปอร์เซ็นต์สำหรับข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์หรือมีการคลาดเคลื่อนของข้อมูล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้จึงเป็น 400 คน เพื่อความครอบคลุมของการศึกษาวิจัยและป้องกันการสูญหายของข้อมูล จึงเพิ่มขนาดตัวอย่างประมาณ 30% จะได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 520 คน

กลุ่มตัวอย่าง

เลือกสุ่มตัวอย่างแบบเป็นระบบ (Systematic random sampling) โดยให้ตัวแทนอาสาสมัครแรงงานข้ามชาติ สุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติชาวมียานมา กัมพูชา ลาว และเวียดนามที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดภูเก็ต เพื่อเข้าโครงการในการตอบแบบสอบถาม จำนวน 520 คน โดยมีเกณฑ์คัดเข้า (Inclusion criteria) ดังนี้ เป็นแรงงานข้ามชาติที่ถูกต้องตามกฎหมาย สัญชาติพม่า กัมพูชา และลาวมีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป ณ วันที่เข้าร่วมการศึกษา สามารถสื่อสารได้ตามปกติและสมัครใจเข้าร่วมโครงการ ส่วนเกณฑ์ในการคัดออก (Exclusion criteria) คือแรงงานข้ามชาติไม่สะดวกเข้าร่วมโครงการตลอดระยะเวลาที่จัดกิจกรรมและไม่ตอบแบบสอบถามให้ครบถ้วนตามที่กำหนดไว้

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดภูเก็ต มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

เพื่อจัดประชุมชี้แจงรายละเอียดของโครงการและแผนการดำเนินงานของโครงการดังกล่าวก่อนการดำเนินการเก็บแบบสอบถาม

2. ตั้งเกณฑ์การคัดเลือกแรงงานข้ามชาติในพื้นที่เพื่อเก็บแบบสอบถาม โดยต้องเป็นแรงงานข้ามชาติที่ถูกต้องตามกฎหมาย

3. สร้างแบบสอบถามด้านความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Attitude) และการปฏิบัติตน (Practice) ของแรงงานข้ามชาติต่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

4. กำหนดสถานะสุขภาพเพื่อรวบรวมข้อมูลและรายละเอียดของแรงงานข้ามชาติ โดยชื่อและเลขประจำตัวจะไม่ถูกเก็บข้อมูล (ไม่ระบุชื่อและข้อมูลใด ๆ ที่เกี่ยวข้องในการระบุตัวตนได้) โดยการลงทะเบียนในขั้นตอนแรกนั้นก็เพื่อทำการสำรวจด้านความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Attitude) และการปฏิบัติตน (Practice) ของแรงงานข้ามชาติต่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

5. ดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสอบถามในด้านความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Attitude) และการปฏิบัติตน (Practice) เช่น การปฏิบัติตนตามหลัก DMHTT กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข และการได้รับวัคซีนป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จะช่วยกระตุ้นให้ร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันต่อเชื้อไวรัส ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติต่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยแรงงานข้ามชาติทุกรายจะต้องแสดงความยินยอมเพื่อให้เก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

รวบรวมแบบสอบถามด้านความรู้ (Knowledge) ทศนคติ (Attitude) และการปฏิบัติตน (Practice) ของแรงงานข้ามชาติต่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในรูปแบบกระดาษ โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ลงเก็บข้อมูลควบคู่กับอาสาสมัครแรงงานข้ามชาติเพื่อเป็นการควบคุมและตรวจสอบในการลงบันทึกเก็บข้อมูล จากนั้นนำมาบันทึกข้อมูลลงในโปรแกรม Microsoft Excel โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยอีก 2 คน เป็นผู้บันทึกข้อมูล เก็บข้อมูลระหว่างเดือน เมษายน - กรกฎาคม 2565

เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงาน

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามด้านความรู้ (Knowledge) ทศนคติ (Attitude) และการปฏิบัติตน (Practice) ของแรงงานข้ามชาติต่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยอ้างอิงจาก Division of Global Migration and Quarantine Division of Global Health Protection Thailand Ministry of Public Health – US CDC Collaboration, Thailand โดยแบบสอบถามในโครงการวิจัยนี้ได้รับการตรวจประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ ด้านเวชศาสตร์ป้องกันแขนงเวชศาสตร์การเดินทางและท่องเที่ยว ด้านระบาดวิทยา จากกรมควบคุมโรค และนักวิชาการสาธารณสุขจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดภูเก็ต เป็นผู้ให้คำแนะนำและเป็นพี่ปรึกษาในการสร้างแบบทดสอบจากเนื้อหาการอบรม และทำการตรวจสอบคุณภาพของแบบทดสอบ โดยผู้ทรงจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content

Validity) นำมาคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหา (Index of Item - Objective Congruence หรือ IOC)⁽⁷⁾ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง เท่ากับ 0.88 (ซึ่งค่ายอมรับได้ต้องมากกว่า 0.50 ขึ้นไป) รูปแบบของแบบสอบถามมีทั้งภาษาไทยและภาษาพม่า เพื่อให้ประสิทธิภาพของข้อมูลที่ได้ไม่คาดเคลื่อนในเรื่องของการสื่อสารและตีความเนื้อหาในแบบสอบถาม อีกทั้งกรณีที่ผู้ตอบแบบสอบถามไม่สามารถอ่านได้ทั้ง 2 ภาษา ผู้วิจัยมีล่ามที่ช่วยแปลเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้เข้าใจสามารถทำแบบสอบถามได้ ทั้งนี้แบบสอบถามประกอบด้วยข้อมูลทั่วไป จำนวน 13 ข้อ ประวัติที่เกี่ยวข้องกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จำนวน 14 ข้อ ด้านความรู้และทศนคติ จำนวน 21 ข้อ และด้านพฤติกรรม จำนวน 10 ข้อ

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

การพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มตัวอย่าง

งานวิจัยชิ้นนี้ได้ผ่านการรับรองโดยคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยในมนุษย์โรงพยาบาลวชิระภูเก็ตเลขที่เอกสารรับรองเลขที่ : VPH REC 029/2021

โดยผลการวิจัยจะนำเสนอเป็นภาพรวมและนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษาในการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น กลุ่มตัวอย่างสามารถขอยุติการเข้าร่วมการวิจัยก่อนครบกำหนดได้ตลอดเวลา โดยไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อกลุ่มตัวอย่าง และ

เมื่อกลุ่มตัวอย่างยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัย ผู้วิจัยจะให้กลุ่มตัวอย่างลงนามในใบยินยอม เข้าร่วมการวิจัย โดยผู้ที่เข้าถึงข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างคือผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัยอีก 2 คน เท่านั้น และเมื่อดำเนินโครงการเสร็จสิ้นข้อมูลจะถูกทำลายทิ้งทันที

ผลการศึกษา

การสำรวจความรู้ (Knowledge) ทศนคติ (Attitude) และการปฏิบัติตน (Practice) ของแรงงานข้ามชาติต่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในจังหวัดภูเก็ต ปี 2565 เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามในกลุ่มแรงงานข้ามชาติได้ทั้งสิ้น 555 คน รายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

จากจำนวนผู้ทำแบบสอบถามการสำรวจความรู้ (Knowledge) ทศนคติ (Attitude) และการปฏิบัติตน (Practice) จำนวนทั้งสิ้น 555 คน (จากจำนวนกลุ่มเป้าหมาย 520 คน มากกว่ากลุ่มเป้าหมายที่ตั้งไว้ คิดเป็นร้อยละ 100) พบว่าเป็นเพศหญิง 291 คน (ร้อยละ 52.40) เพศชาย 261 คน (ร้อยละ 47) และไม่ระบุเพศ 3 คน (ร้อยละ 0.50) อัตราส่วนเพศหญิงต่อเพศชายเท่ากับ 2:1 มีอายุระหว่าง 30 – 39 ปี มากที่สุด 195 คน (ร้อยละ 35.14) อายุเฉลี่ย 34.46 ปี สัญชาติพม่า มากที่สุด 548 คน (ร้อยละ 98.74) จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมากที่สุด 212 คน (ร้อยละ 38.20) มีรายได้โดยเฉลี่ยต่อเดือนมากที่สุดคือ 5,000 – 10,000 บาท (ร้อยละ 56.40) รองลงมาคือ 10,000 – 15,000 บาท (ร้อยละ 25.4) จำนวนคนที่พักอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน มากที่สุดคือ 1 – 3 คน (ร้อยละ 56.58) และ 4 – 6 คน (ร้อยละ 35.13) (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของแรงงานข้ามชาติ (N = 555)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
หญิง	291	52.4
ชาย	261	47.00
ไม่ระบุเพศ	3	0.5

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
อายุ (ปี)		
18 – 29	193	34.77
30 – 39	195	35.14
40 – 49	129	23.24
50 ปีขึ้นไปอายุเฉลี่ย (Mean) = 34.46 ปี (S.D.= 9)	38	6.85
สัญชาติ		
พม่า	548	98.74
กัมพูชา	3	0.54
ลาว	4	0.72
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้เรียน	82	14.77
ประถมศึกษา	149	26.85
มัธยมศึกษาตอนต้น	212	38.20
มัธยมศึกษาตอนปลาย/อาชีวะ	89	16.04
ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	17	3.06
ปริญญาโทหรือสูงกว่า	1	0.18
อื่นๆ	5	1.90
รายได้โดยเฉลี่ยต่อเดือน		
ต่ำกว่า 5,000 บาท	88	15.90
5,000 – 10,000 บาท	313	56.40
10,001 – 15,000 บาท	141	25.40
มากกว่า 15,000 บาท	13	2.30

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
จำนวนคนที่อาศัยอยู่บ้านเดียวกัน		
1 - 3 คน	314	56.58
4 - 6 คน	195	35.13
7 - 9 คน	38	6.84
10 คนขึ้นไป	8	1.44
จำนวนเฉลี่ย (Mean) = 4 คน (S.D. = 2)		

ส่วนที่ 2 ผลการสำรวจความรู้ (Knowledge) ทศนคติ (Attitude) และการปฏิบัติตน (Practice) ของแรงงานข้ามชาติต่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในจังหวัดภูเก็ต ปี 2565

2.1 ด้านความรู้ (Knowledge)

พบว่าแรงงานข้ามชาติมีความรู้ที่เกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยข้อที่ตอบมากที่สุดคือ การแยกผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นวิธีที่ได้ประสิทธิภาพ เพื่อการลดการแพร่กระจายของเชื้อไวรัส ร้อยละ 86.50 รองลงมาคือ โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สามารถแพร่กระจายจากคนสู่คนได้เมื่ออยู่ใกล้ชิดกันและกัน ร้อยละ 80.90 ส่วนข้อที่ตอบถูกน้อยที่สุดคือ บุคคลที่ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สามารถแพร่เชื้อไปยังผู้อื่นได้ แม้ว่าจะไม่แสดงอาการ ร้อยละ 77.7 ตามลำดับ (ตารางที่ 2.1)

ตารางที่ 2.1 จำนวนและร้อยละด้านความรู้เกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของแรงงานข้ามชาติ (N = 555)

คำถาม	จำนวน (ร้อยละ)		
	ใช่	ไม่ใช่	ไม่ขอตอบ
1. โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019สามารถแพร่กระจายจากคนสู่คนได้เมื่ออยู่ใกล้ชิดกันและกัน	449 (80.90)	45 (8.11)	61 (10.99)
2. บุคคลที่ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สามารถแพร่เชื้อไปยังผู้อื่นได้ แม้ว่าจะไม่แสดงอาการ	431 (77.70)	62 (11.17)	62 (11.17)
3. การแยกผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นวิธีที่ได้ประสิทธิภาพ เพื่อการลดการแพร่กระจายของเชื้อไวรัส	480 (86.50)	28 (5.05)	47 (8.47)

คำถาม	จำนวน (ร้อยละ)		
	ใช่	ไม่ใช่	ไม่ขอตอบ
4. ผู้สูงอายุและผู้ป่วยเรื้อรัง เช่น โรคหัวใจหรือปอด มีความเสี่ยงสูงที่จะมีอาการรุนแรงของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019	442 (79.60)	42 (7.57)	71 (12.79)

2.2 ด้านทัศนคติ (Attitude)

พบว่าแรงงานข้ามชาติมีทัศนคติที่เกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยข้อที่ตอบถูกมากที่สุดคือ ทุกคนต้องล้างมือด้วยสบู่และน้ำเป็นเวลา 20 วินาทีหลังจากอยู่ในที่สาธารณะ ร้อยละ 90 รองลงมาคือ ทุกคนต้องสวมหน้ากากอนามัยเมื่ออยู่ในพื้นที่สาธารณะในร่ม (เช่น สถานที่ธุรกิจ โรงเรียน สถานที่สักการะ ฯลฯ) ร้อยละ 88.30 ส่วนข้อที่ตอบถูกน้อยที่สุดคือ ทุกคนต้องเว้นระยะห่าง (เช่น การรักษาระยะห่างระหว่างคน 2 เมตร เมื่ออยู่ในพื้นที่สาธารณะกลางแจ้ง แม้ว่าจะสวมหน้ากากอนามัย) ร้อยละ 84.10 ตามลำดับ (ตารางที่ 2.2)

ตารางที่ 2.2 จำนวนและร้อยละด้านทัศนคติเกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของแรงงานข้ามชาติ (N =555)

คำถาม	จำนวน (ร้อยละ)		
	ใช่	ไม่ใช่	ไม่ขอตอบ
1. ทุกคนต้องสวมหน้ากากอนามัยเมื่ออยู่ในพื้นที่สาธารณะในร่ม (เช่น สถานที่ธุรกิจ โรงเรียน สถานที่สักการะ ฯลฯ)	490(88.30)	27(4.90)	38(6.80)
2. ทุกคนต้องสวมหน้ากากอนามัย เมื่อมีคนอื่นอยู่ใกล้ๆ ในพื้นที่สาธารณะกลางแจ้ง (เช่น สถานที่ธุรกิจ โรงเรียน สถานที่สักการะ ฯลฯ)	470(84.70)	42(7.60)	43(7.80)
3. ทุกคนต้องเว้นระยะห่าง (เช่น การรักษาระยะห่างระหว่างคน 2 เมตร เมื่ออยู่ในพื้นที่สาธารณะในร่มแม้ว่าจะสวมหน้ากากอนามัย)	473(85.20)	40(7.21)	42(7.60)

คำถาม	จำนวน (ร้อยละ)		
	ใช่	ไม่ใช่	ไม่ตอบ
4. ทุกคนต้องเว้นระยะห่าง (เช่น การรักษาระยะห่างระหว่างคน 2 เมตร เมื่ออยู่ในพื้นที่สาธารณะกลางแจ้ง แม้ว่าจะสวมหน้ากากอนามัย)	467(84.10)	39(7.03)	49(8.78)
5. ทุกคนต้องทำความสะอาดและฆ่าเชื้อที่ลูกบิดประตู/ที่จับเคาน์เตอร์และพื้นผิวอื่นๆ เพื่อป้องกันการแพร่กระจายของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019	477(86.00)	33(6.00)	39(7.00)
6. ทุกคนต้องล้างมือด้วยสบู่และน้ำเป็นเวลา 20 วินาทีหลังจากอยู่ในที่สาธารณะ	500(90.00)	11(2.00)	44(8.00)
7. ผู้สูงอายุ (อายุ 65 ปีขึ้นไป) และผู้ที่มีน้ำหนักเกินหรือเป็นเบาหวาน ความดันโลหิตสูง หรือมะเร็ง มีความเสี่ยงที่จะป่วยจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จนถึงขั้นต้องไปรักษาที่โรงพยาบาล หรือไม่	472(85.00)	22(4.00)	61(11.00)

2.3 ด้านการยอมรับการปฏิบัติ (Practice)

พบว่าอาสาสมัครแรงงานข้ามชาติมีการปฏิบัติตนเกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยข้อที่ตอบถูกมากที่สุดคือ ท่านได้สวมหน้ากากอนามัยเพื่อลดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ร้อยละ 92.1 รองลงมาคือ ท่านพยายามรักษาระยะห่างทางกายภาพระหว่างตัวท่านและผู้ที่ไม่ได้อยู่ในครัวเรือนเดียวกับท่านเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ร้อยละ 86.1 และข้อที่ตอบถูกน้อยที่สุดคือด้านคำถามเรื่องท่านเคยกักตัวใช่หรือไม่ (แยกตัวหรือกักตัว) เนื่องจากท่านติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ร้อยละ 43.8 ตามลำดับ (ตารางที่ 2.3)

ตารางที่ 2.3 จำนวนและร้อยละด้านพฤติกรรมกรรมการยอมรับการปฏิบัติที่เกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของแรงงานข้ามชาติ (n=555)

คำถาม	จำนวน (ร้อยละ)		
	ใช่	ไม่ใช่	ไม่ขอตอบ
1. ท่านได้สวมหน้ากากอนามัยเพื่อลดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือไม่	551(92.10)	18(3.20)	26(4.68)
2. ท่านพยายามรักษาระยะห่างทางกายภาพระหว่างตัวท่านและผู้ที่ไม่ได้อยู่ในครัวเรือนเดียวกับท่านเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือไม่	478(86.10)	44(7.90)	33(5.95)
3. ท่านเคยแยกตัวออกจากผู้อื่นใช่หรือไม่ (โดยรวมถึงครอบครัวท่านเอง) เนื่องจากถูกวินิจฉัยว่าเป็นโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือคิดว่าตนเป็นโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019	313(56.40)	204(36.80)	38(6.85)
4. ท่านเคยกักตัว (แยกตัวหรือกักตัว) เนื่องจากท่านติดเชื้อ ไวรัสโคโรนา 2019 หรือไม่	243(43.80)	265(47.70)	47(8.47)

สรุปและอภิปราย

จากการศึกษาการสำรวจความรู้ (Knowledge) ทักษะคติ (Attitude) และการปฏิบัติตน (Practice) ของแรงงานข้ามชาติต่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในจังหวัดภูเก็ต ปี 2565 พบว่าในด้านความรู้ของแรงงานข้ามชาติต่อโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 มากที่สุด คือ การแยกผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นวิธีที่ได้ประสิทธิภาพที่มีผลต่อการลดการแพร่กระจายของเชื้อไวรัส ด้านทักษะคติ (Attitude) พบว่ามีทักษะคติที่ดีในเรื่องที่ว่าทุกคนต้องล้างมือด้วยสบู่และน้ำเป็น

เวลา 20 วินาทีหลังจากอยู่ในที่สาธารณะเพื่อเป็นการป้องกันเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยตอบถูกถึงร้อยละ 90 และด้านการปฏิบัติตน (Practice) เพื่อก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ดีในการป้องกันควบคุมโรค พบว่าการสวมหน้ากากอนามัยเพื่อลดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยตอบถูกถึงร้อยละ 92.10 ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสำรวจของ Just Society Network (JuSNet) (8) พบว่า วิธีหลักที่ใช้ในการป้องกันตัวเองของแรงงานข้ามชาติ คือ การสวมหน้ากาก

อนามัย แสดงให้เห็นว่ากลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจในการป้องกันตนเองเป็นอย่างดี แต่เมื่อสอบถามว่า “ท่านเคยกักตัว (แยกตัวหรือกักตัว) เนื่องจากท่านติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือไม่” พบว่าร้อยละ 56.17 ตอบว่าไม่ใช่หรือไม่ทราบอาจเนื่องมาจากไม่มีสถานที่เพียงพอหรือที่พักอาศัยไม่เอื้อต่อการแยกกักตัวจึงไม่สามารถดำเนินการได้ตามมาตรการดังกล่าว ซึ่งในส่วนนี้จะนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและพัฒนาการอบรมเพื่อให้ความรู้ทัศนคติ และการปฏิบัติตนต่อโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในแรงงานต่อไป

จากการศึกษาครั้งนี้มีข้อสรุปที่สำคัญคือ แรงงานข้ามชาติมีความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติตนต่อโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อยู่ในระดับดี ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาในเรื่องประวัติที่เกี่ยวข้องกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในเรื่องผลการตรวจหาเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 พบว่าจากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 555 คน ตรวจไม่พบว่าติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จำนวน 455 คน คิดเป็นร้อยละ 82 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มแรงงานข้ามชาติมีความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติตนเพื่อการป้องกัน ควบคุมโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้ดีและสามารถนำข้อมูลจากการศึกษามาปรับใช้เพื่อสนับสนุนให้แรงงานข้ามชาติสามารถดูแลรักษาสุขภาพและป้องกันตนเองจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้

ส่วนที่ 3 ปัญหา และอุปสรรคที่พบในการดำเนินงาน

ข้อค้นพบจากการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลจริงพบว่าจำนวนข้อในแบบสอบถามมีค่อนข้างเยอะ แรงงานข้ามชาติบางส่วนไม่สามารถอ่านทั้งภาษาไทยและภาษาพม่าได้ จึงต้องใช้ล่ามและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานช่วยอ่านให้ แต่เนื่องจากจำนวนล่ามและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานมีจำนวนน้อย จึงทำให้เกิดความล่าช้าในการทำแบบสอบถามในส่วนของนายจ้างมีกฎข้อบังคับให้แรงงานข้ามชาติทุกคนเก็บโทรศัพท์มือถือไว้ในล็อกเกอร์ส่วนตัว เพื่อไม่ให้กระทบต่อการทำงาน ทำให้แรงงานข้ามชาติไม่สามารถทำแบบสอบถามในรูปแบบ Google Form ได้ การตอบแบบสอบถามจึงจำเป็นต้องทำในรูปแบบของกระดาษทั้งหมด อีกทั้งในกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่ประกอบอาชีพประมง ไม่สามารถเก็บข้อมูลได้เท่าที่ควร เนื่องจากลงเก็บข้อมูลในช่วงเวลาที่ชาวประมงกำลังคัดปลา

ข้อเสนอแนะ

1. ควรลงเก็บข้อมูลในช่วงนอกเวลาทำงานหรือวันหยุดของแรงงานข้ามชาติในกลุ่มอาชีพประมง
2. ควรมีการตรวจสอบข้อคำถามในแบบสอบถามที่แปลเป็นภาษาพม่าให้มีความถูกต้องก่อนนำไปใช้จริง

3. นายจ้างหรือผู้ประกอบการ อาจต้องจัดสถานที่ในการทำแบบสอบถามที่ไม่ให้แออัด ควัน การเว้นระยะห่าง การไม่ใช้ชั้นและแก้วน้ำซ้ำกัน

4. จากการสำรวจพักอาศัย ส่วนใหญ่อยู่รวมกันลักษณะแคมป์คนงาน ซึ่งควรสร้างความตระหนักในเรื่อง ของใช้ส่วนตัว เช่น แก้วน้ำ ภาชนะสำหรับใส่อาหาร หรือเครื่องใช้ส่วนตัวต่าง ๆ นอกจากนี้จะเสี่ยงต่อการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 แล้วยังเสี่ยงต่อการติดเชื้อจากโรคติดต่ออื่น ๆ ได้อีกด้วย

5. จากผลการศึกษาเรื่องพฤติกรรม การแยกตัวหรือกักตัวกรณีติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ก่อนข้างไม่สามารถปฏิบัติได้ในเรื่องนี้ได้เนื่องจาก ไม่มีสถานที่เพียงพอหรือที่พักอาศัยไม่เอื้อต่อการ แยกกักตัว นายจ้างหรือผู้ประกอบการควรจัดสรร หรือบริหารจัดการสถานที่ให้เอื้อต่อการแยกกักตัว เพื่อลดการแพร่กระจายของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

แนะนำการอ้างอิงสำหรับบทความนี้

ธัชสิทธิ์ ใจผูก, เตือนใจ นุชเทียน, สุทัศน์ โชตนะพันธ์, สรรค์วิทย์ เอียบฉุ่น. ความรู้ (Knowledge) ทศนคติ (Attitude) และการปฏิบัติตน (Practice) ของแรงงานข้ามชาติต่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในจังหวัดภูเก็ต ปี 2565. วารสารสถาบันป้องกันควบคุมโรคเขตเมือง 2565; 7(2): หน้า 92-106.

Suggested citation for this article

Jaiphook T, Nuchtean T, Chottanapund S, labchoon S. Knowledge, Attitude and Practice of Migrant Workers on the Coronavirus Disease 2019 Situation in Phuket, Year 2022. Institute for Urban Disease Control and Prevention Journal 2022; 7(2): page 92-106.

เอกสารอ้างอิง

1. McAuliffe M, Khadria B, editors. World migration report 2020. Geneva: International Organization for Migration; 2019.
2. United Nations Thematic Working Group on Migration in Thailand [Internet]. Harkins B, editor. Bangkok: Ainergy Studio Company Limited; 2019 [cited 2022 Sep 1]. Available from: <https://thailand.un.org/sites/default/files/2020-06/Thailand-Migration-Report-2019.pdf>
3. Huguet JW, Chamrathirong A, editors. Thailand Migration Report 2011. Bangkok: International Organization for Migration Thailand office; 2011.
4. กรมควบคุมโรค. สถานการณ์ผู้ป่วย COVID-19 2565 [อินเทอร์เน็ต]. นนทบุรี: สำนักงาน; 2656 [เข้าถึงเมื่อ 1 พ.ย. 2565]. เข้าถึงได้จาก: <https://ddc.moph.go.th/covid19-daily-dashboard/?dashboard=analysis-province>
5. ศูนย์ข่าวภูเก็ต. ผู้จัดการออนไลน์ [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพฯ: สำนักงาน; 2564 [เข้าถึงเมื่อ 1 พ.ย. 2565]. เข้าถึงได้จาก: <https://mgronline.com/south/detail/9640000083164>
6. สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน; c2020 [เข้าถึงเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2565]. เข้าถึงได้จาก https://www.doe.go.th/prd/assets/upload/files/alien_th/92b4db8c387f4b3360691e24f11ae4c9.pdf
7. สุรพงษ์ คงสัตย์, ชีรชาติ ธรรมวงศ์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย [อินเทอร์เน็ต]. พระนครศรีอยุธยา: สำนักงาน; c2015. [เข้าถึงเมื่อ 22 พ.ย.2565]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14329>
8. ชลนภา อนุกุล, ศยามล เจริญรัตน์, จิตติพร ฉายแสงมงคล, ศิววงศ์ สุขทวี, อติศร เกิดมงคล. JusNet เสนอนโยบายสุขภาพแรงงานข้ามชาติเพื่อตอบรับวิกฤตโรคระบาด: กรณีศึกษาไวรัสโควิด-19. [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเครือข่ายเพื่อสังคมเป็นธรรม (JuSNet); 2563- [เข้าถึงเมื่อ 22 พ.ย.2565]. เข้าถึงได้จาก: <https://shorturl.asia/1GsAz>